

OLYMPISCH STADION
AMSTERDAM

NATIONALE SPORATHERDENKING

4 MEI 2019

Comité Nationale Sportherdenking 4 mei:

Jan-Coen Hellendoorn	Voorzitter Comité
Julius Egan	Hoofd Sportraad Amsterdam
Carla de Groot	Directeur Olympisch Stadion Amsterdam
Jurryt van de Vooren	Sporthistoricus
Eric van der Burg	Voorzitter Atletiekunie
Heleen van Ketwich	Directeur AmstelveenSport
Verschuur	

COLOFON

© 2019 Stichting Olympisch Stadion Amsterdam

Tekst: Jurryt van de Vooren

Fotografie: ANP, Nationaal Archief volgens de CC licensering, Wikipedia.

De redactie heeft zich ingespannen alle rechthebbenden van de afbeeldingen te achterhalen. Als u desondanks meent rechthebbende te zijn, neemt u dan a.u.b. contact op met kim@olympischstadion.nl.

Productie: Olympisch Stadion Amsterdam

Vormgeving: Marjolein Ruiters Grafisch Ontwerp & Media

De Nationale Sportherdenking 2019 wordt georganiseerd door Olympisch Stadion Amsterdam en mede mogelijk gemaakt door de steun van Gemeente Amsterdam, NOC*NSF, Ajax Foundation, 4-5 mei Comité Amsterdam, Sportraad Amsterdam en Gemeente Amstelveen.

Programma

4 mei 2019

OLYMPISCH STADION
AMSTERDAM

10.30 uur Ontvangst in 1928 Olympic Room (Olympisch Stadion 2).

11.00 uur Inhoudelijk programma 'Basketbal in oorlogstijd', met bijzondere filmbeelden en foto's, onder leiding van sporthistoricus Jurryt van de Vooren en journalist Frits Barend.

12.30 uur Aanvang ceremoniële herdenking bij het beeld van Prometheus op het plein voor het Olympisch Stadion.

Sprekers: Andre Bolhuis, Simone Kukenheim en een vertegenwoordiger van de Nederlandse Basketball Bond

"...Hier, op deze symbolische plek staan we jaarlijks stil bij de nagedachtenis aan deze helden. Het gaat om sporters die vanwege hun afkomst niet meer mee mochten doen en werden afgevoerd naar vernietigingskampen..."

Raymon Blondel (Voorzitter Nederlands Paralympisch Comité)

Ajax Foundation

Gemeente Amstelveen

Basketbal was tijdens de Tweede Wereldoorlog nog een jonge sport in ons land. In het pand van de Amsterdamse Maatschappij Voor Jongemannen (AMVJ) bij het Leidseplein stond de wieg.

Van de AMVJ naar de Apollohal ...en weer terug

De Nederlandse introductie van basketbal was in 1924 bij de Militaire Gymnastiek- en Sportschool in Utrecht. De doorbraak is echter te danken aan de AMVJ, die in 1928 een nieuw pand opende bij het Leidseplein. Daar was een ruimte voor basketbal, waar in januari 1930 de eerste wedstrijd werd gehouden. De oudste actiefoto van het Nederlandse basketbal is van toen.

De basketbalclub van de AMJV werd in mei 1931 opgericht, als eerste van ons land. De competitie werd daarna ook gespeeld in het AMVJ-pand.

De Apollohal in 1934

APOLLOHAL

In 1934 werd de Apollohal geopend, ontworpen door Albert Boeken. Het Algemeen Handelsblad was onder de indruk: *'Meer dan één tennishal hebben wij in verschillende landen van Europa gezien. Van geen van deze is ons de impressie van zooveel licht bijgebleven.'*

Voor de basketballers was dit ook goed nieuws, want in 1938 verhuisde hun competitie hierheen. Het duurde niet lang, want eind 1940 kwam er een ijsbaan in de Apollohal en was er geen ruimte meer voor de basketballers. Noodgedwongen keerden zij daarop terug naar het veel kleinere AMVJ-gebouw.

Tot ongenoegen van de buurtbewoners bleek de Apollohal in de jaren dertig ook nog eens uitermate geschikt voor massabijeenkomsten van zowel de NSB als de communisten. Er marcheerden daarom regelmatig nationaal-socialisten en communisten door Amsterdam-Zuid, waarmee deze hal de schaduw van de Tweede Wereldoorlog al vooruit wierp. ■

Basketbal in AMVJ gebouw (1930)

HET NEDERLANDSCHE ARBEIDSFRONT

VREUGDE EN ARBEID

A.F.D. LICHAAMELUKE OPVOEDING

AMSTERDAM

CURSUS

VOLLEY-BALL BASKET-BALL

DUUR DRIE MAANDEN

De lessen zullen worden gegeven in de

T U R N H A L PASSEERDERSSTRAAT

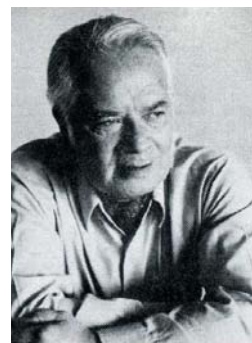
DE KOSTEN BEDRAGEN:
f 3.50 VOOR N.A.F.-LEDEN
f 4.75 VOOR NIET-LEDEN

Nadere inlichtingen en aanmeldingen bij: Provinciaal N.A.F.-bureau,
Prins Hendrikkade 49; het Vreugde en Arbeid-Instituut op het
Leidscheplein en Soc. Voorm. en boden van Het Nederlandsche Arbeidsfront

■ ■ ■

Dick Schmüll werd in de jaren twintig lid van de AMVJ. In 1947 richtte hij de Nederlandse Basketball Bond op. Deze Amsterdammer was enorm belangrijk voor deze sport, ook in oorlogstijd. Zonder Dick Schmüll had het Nederlandse basketbal er heel anders uitgezien...

Basketbalpionier Dick Schmüll

Schmüll werd in 1908 geboren in Nederlands-Indië, maar kwam al op vijfjarige leeftijd naar Amsterdam. Hij woonde op de Leidsekade, letterlijk om de hoek van het AMVJ-gebouw. Als dertienjarige kwam hij er al over de vloer. 'Gedurende heel zijn jeugd sportte Schmüll fanatiek bij AMVJ en hij was erbij toen deze organisatie in 1928 een nieuw gebouw kreeg,' schreef Kees van Tilborg in de Canon van de Lichamelijke Opvoeding.

NAAR HAARLEM

In 1937 werd Schmüll zowel algemeen sportleider bij de AMVJ als woonhuisleider. Het pand bij het Leidseplein was daarmee zijn huis. De Duitse inval veranderde echter alles, zei Schmüll in 1987 tegen Mart Smeets. 'Ik kreeg de keuze voorgezet: óf blijven en voor de Jugendsturm gaan werken of vertrekken... geen moeilijke keuze. Ik vertrok naar Haarlem waar ik aan het Kennemer les ging geven, maar bleef wel in Amsterdam wonen.'

Na de Bevrijding stortte hij zich op het herstel van zowel de AMVJ, basketbal als vele andere sporten. In 1947 richtte hij de Nederlandse Basketball Bond op. 'Waarom ik dat deed?', zei hij tegen Smeets. 'Gewoon, omdat ik me bezighield met allerlei organisatorische werkzaamheden, dat deed ik voor de oorlog al.' ■

nbb
nederlandse basketball bond

De bevrijder op het basketbalplein

'Sport zal snel herrijzen,' schreef Het Parool twee weken na de Bevrijding. Dankzij Canadese soldaten brak het basketbal definitief door in Rotterdam.

In de Rotterdamse sportschool Kralingen was enkele weken na de Bevrijding een basketbaltoernooi met vier Canadese ploegen. De sport kon zo eindelijk in de openbaarheid worden gespeeld, aldus Het Parool: *'Sedert drie jaar heeft deze school ondergronds haar sport beoefend.'*

Het Vrije Volk schreef eind 1945 dat dit niet zonder gevaar was geweest: *'Er werd vorige winter een competitie gespeeld, waaraan 17 heren- en 7 damesafdelingen deelnamen. Enkele malen moest deze competitie onderbroken worden in verband met razzia's of andere Duitse maatregelen. Zelfs werd tweemaal een inval gedaan tijdens de oefenavonden.'*

Juist in de moeilijkste oorlogsjaren werd basketbal dus verankerd in Rotterdam,

weliswaar met weinig kennis van zaken. *'Niemand trok zich iets van de spelregels aan, omdat niemand ze kende,'* aldus Het Vrije Volk. Pas na een bezoek van enkele ervaren Amsterdamse spelers werden de regels aangepast.

De komst van de Canadezen was de grote doorbraak voor de Rotterdamse spelers volgens, opnieuw, Het Vrije Volk: *'Buitengewoon veel hebben de spelers geleerd van de Canadezen, toen deze na de bevrijding in Rotterdam kwamen. Van hen leerde men de moderne Amerikaanse regels. Verscheidene beroepsspelers instrueerden de Rotterdammers en meermalen werden wedstrijden tegen Canadese ploegen gespeeld. Bovendien fungeerden verscheidene keren Canadezen als scheidsrechters. Reeds worden goede resultaten bereikt.'* ■

Het eerste Amsterdamse basketbalteam, met Hans van Swol, Bouman, Brasser en Boersma gehuld in shirtjes van atletiekclub AAC, in de 'oude' RAI (najaar 1945).

CANADESE SPORTWEEK

Elders in het land deden de Canadezen ook mee aan basketbalevenementen. Door heel Nederland werd er in november 1945 een speciale sportweek georganiseerd met Canadese deelname, zoals in Assen en Leeuwarden. Voor deze steden was dat de eerste kennismaking met deze sport.

Ook in Amsterdam werd die Canadese sportweek georganiseerd met ijs hockey in de Apollohal en American football in het Olympisch Stadion. Voor basketbal werd het AMVJ-pand uitgekozen, dat inmiddels was verlaten door de Duitsers en overgenomen door de Canadezen. Na enkele jaren was de sport weer terug bij de AMVJ. ■

Rolstoelbasketbal op Bevrijdingsdag 1956

Er is een directe historische lijn van de Tweede Wereldoorlog naar de geboorte van het rolstoelbasketbal.

Op 5 mei 1956 werd er in het Olympisch Stadion een demonstratiewedstrijd rolstoelbasketbal gespeeld, als opwarmer voor een belangrijke voetbalwedstrijd. Alle deelnemers waren lid van **De Rollende Leeuwen**, een sportclub van soldaten, die door oorlogshandelingen invalide waren geworden. Deze bijzondere vereniging was twee jaar eerder opgericht door **A. Prins** uit Heemstede, die in 1938 als marinevlieger zijn rug had gebroken bij een crash.

Prins zat na de oorlog ook in het bestuur van de Bond van Nederlandse Militaire Oorlogsslachtoffers (BNMO), die de sport gebruikte voor het lichamelijke en geestelijke herstel van invalide soldaten, destijds nogal bot 'geamputeerden' genoemd. Rolstoelbasketbal was hierbij een populaire bezigheid.

De Volkskrant: *'Men zal verbaasd zijn over de concentratie en de overgave, waarmee verschillende van deze zware invaliden hun sport beoefenen.'*

Tienduizenden toeschouwers keken zo in 1956 naar De Rollende Leeuwen. *'De BNMO heeft voor deze dag de datum van 5 mei gekozen,'* schreef Trouw een dag later, *'omdat hij juist deze dag voor de militaire oorlogsslachtoffers tot een feestdag wil maken.'* ■

INVICTUS GAMES

Rolstoelbasketbal is een officiële sport op de Paralympische Spelen, al vanaf de eerste editie van 1960 in Rome. Ook staat het op het programma van de **Invictus Games**, een sportevenement voor soldaten met lichamelijke of geestelijke oorlogswonden.

In 2020 is Den Haag de organisator, als onderdeel van 75 Jaar Vrijheid. Precies 75 jaar na de Bevrijding wordt deze sport opnieuw ingezet voor het herstel van mensen met oorlogswonden, net als De Rollende Leeuwen op Bevrijdingsdag 1956 in het Olympisch Stadion. ■

Het Olympisch Stadion op 4 en 5 mei

Het hele weekend van 4 en 5 mei is er in het Olympisch Stadion aandacht voor sport en de Tweede Wereldoorlog.

Alle bijeenkomsten zijn openbaar.

4 MEI | NATIONALE SPORThERDENKING (OLYMPISCH STADION 2)

• 11 UUR:

Basketbal in de Tweede Wereldoorlog

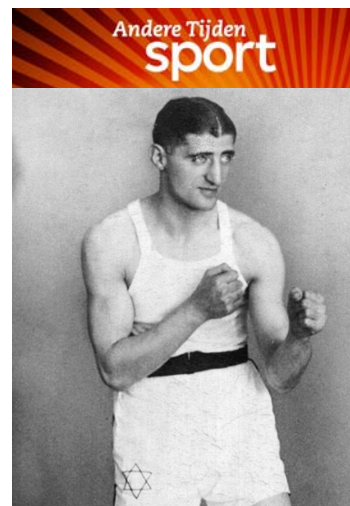
Een programma o.l.v. **FRITS BAREND** en **JURRYT VAN DE VOOREN**. Er wordt gesproken over de rol van basketbal in de Tweede Wereldoorlog, over Dick Schmüll (de oprichter van de NBB) en over rolstoelbasketbal.

Met medewerking van o.a. **MART SMEETS** en **MART DE KRUIF** (voorzitter Invictus Games 2020).

• 12.30 UUR:

Nationale Sportherdenking

De officiële herdenking op het plein bij het Beeld van Prometheus.

4 MEI | ANDERE TIJDEN SPORT: BOKSEN IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

Het sporthistorische tv-programma *Andere Tijden Sport* wordt al jaren vanuit het Olympisch Stadion gepresenteerd.

Op 4 mei zendt het programma een speciale aflevering uit over boksen in de Tweede Wereldoorlog. Met gebruik van veel historische archiefbeelden wordt verteld over de Joodse bokser **BEN BRIL**, die in de oorlog werd verraden door zijn oude boksmaatjes Sam en Jan Oly, die de kant kozen van de nazi's.

Vorig jaar was het Joodse boksen het onderwerp van de Nationale Sportherdenking.

5 MEI | BEVRIJDINGSLOOP

Op 5 mei loopt de Bevrijdingsvuurestafette langs het Olympisch Stadion.

Dit jaar vieren wij 74 jaar vrijheid. In de nacht van 4 naar 5 mei, om twaalf uur 's nachts, de overgang van herdenken naar vieren, wordt op het 5 Meiplein in Wageningen het Bevrijdingsvuur ontstoken. Ongeveer 5000 lopers uit meer dan 200 gemeentes staan dan op deze historische plek. In estafettevorm brengen zij het vuur naar hun eigen gemeente.

Atletiekvereniging Phanos organiseert, onder auspiciën van de gemeente Amsterdam, de Bevrijdingsvuurestafette. Phanos heeft als thuisbasis het Olympisch Stadion.

OPEN JOODSE HUIZEN VAN VERZET

Vergeet
hen niet

Sprekende
herdenkingen

5 MEI | 12 UUR:
HUIZEN VAN VERZET /
OPEN JOODSE HUIZEN
(OLYMPISCH STADION 2)

Open Joodse Huizen van Verzet is een programma van kleinschalige, particuliere herdenkingsbijeenkomsten. Er vinden twee lezingen plaats in het Olympisch Stadion.

Schaatshistoricus **MARNIX KOOLHAAS** vertelt over het NK allroundschaatsen van 1942, dat naast het Olympisch Stadion werd gehouden totdat het onverwacht werd gestaakt.

Sporthistoricus **JURRYT VAN DE VOOREN** gaat in op de rol van het Olympisch Stadion zelf, waar in de oorlog niet alleen sportwedstrijden waren, maar waar ook de Duitsers kantoor hielden én onderduikers zich verstopten.

Meer info:
www.4en5meiAmsterdam.nl.

Bezoekadres:

Olympisch Stadion 2
1076 DE Amsterdam
www.olympischstadion.nl

